

İkilikleri Altüst Etmek ve Dayanışmayı Hayata Geçirmek.

Christine Hauskeller

Feminist Tahayyül, 3(1): 103-120.
(Arařtırma Notu)

İkilikleri Altüst Etmek ve Dayanışmayı Hayata Geçirmek

Christine Hauskeller¹

Çeviren: Ahmet Karakaya

2021 yılının Aralık ayında ölen kıymetli bilim insanı bell hooks, *Kızkardeşlik: Kadınlar Arasında Siyasi Dayanışma*'da (*Sisterhood: Political Solidarity Between Women*), Toni Morrison'un 1979 yılında yapmış olduğu bir konuşmasından şu alıntıyı yapar:

Kadınların birbirlerine uyguladıkları şiddet beni endişelendiriyor: Profesyonel şiddet, rekabetçi şiddet, duygusal şiddet. Kadınların diğer kadınları köleleştirme hevesi beni endişelendiriyor. Profesyonel kadın dünyalarının hiyerarşisinde giderek artan nezaket eksikliği beni endişelendiriyor (1986: 130).

Bu cümlelerin hâlâ geçerli olduğunu, hatta kadınlardan ziyade feministler için bile söylenebileceğini düşünüyorum- ki bu daha da endişe verici. Zira her ne kadar tüm kadınlar feminist olmasa da ve birçok feminist kendini kadın olarak tanımlamasa da feminizm feministler arasında dayanışma olmadan amacına ulaşamaz. Dayanışma eksikliği teori ve pratik olarak baskıyı sona erdirmek için toplumdaki iktidar yapılarını değiştirmeyi amaçlayan feminizmi çıkmaza sürükleyen faktörlerden biridir. Bir diğeri ise iyi yaşama ve hareket etme yönünde farklı erişim ve imkânlar sunan bir kimlikler hiyerarşisinin oluşumunu zorlayan kapitalist düzenlerin normatif ve hegemonik yapılarıdır. Kendim de dahil olmak üzere birçok eleştirel teorisyen için feminist ve dekolonyalize edici yaklaşımların yol gösterici niteliği teorik

¹ Exeter Üniversitesi, Sosyoloji, Felsefe ve Antropoloji Bölümü,
c.hauskeller@exeter.ac.uk
ORCID: 0000-0001-8497-6614.

ve pratik çalışmalarımıza, etik ve politikamıza rehberlik eder. Ancak mevcut feminist tartışmaların dayanışmadan yoksun olduğuna inanıyorum. Bu yazıda teorideki ve odaktaki son değişiklikler üzerinde duracağım. Feminizmin, feminist çalışmalardaki farklı vurguların ve odak noktalarının yanı sıra eski ve yeni seslerin ve argümanların çoğulluğunu barındırabilen ve duyurabilen bir etiği ve kültürü destekleyen temel bir bakış açısı ve yaklaşım olarak dayanışmaya bağlı olduğunu iddia edeceğim.

Arka Plan

Feminist düşüncenin Avrupa ve Kuzey Amerika'daki odak noktası benim de bu düşünceyle ilgilenmeye başladığım 1980'li ve 1990'lı yıllarda eşitlik ve haklardan kapsayıcılık ve temsil politikasına kaymıştı. 1980'lerin sonlarında Frankfurt Almanya'da bir felsefe öğrencisi olarak karşılaştığım feminist tartışma şu sorularla meşguldü: Kadınsılığın ötekileştirilen ve ezilen özellikleri toplumda kıymet görmeyi ve yeniden değerlendirilmeyi mi gerektirir yoksa feminizmin marjinalleştirilmiş cinsiyet kimliklerine sahip insanların tam özne statüsüne erişebilmeleri için bu özellikleri aşması şart mıdır? Yerel söylem Luisa Muraro ve 1983'te Verona'da kurulmuş olan Diotima Grubu² gibi İtalyan felsefecilerin ve Luce Irigaray ve Julia Kristeva gibi Fransız teorisyenlerin yeni çalışmalarından etkilenmişti. Bu düşünürler insanın doğayla, kendisiyle ve başkalarıyla (ataerkil kapitalizmin ekonomik mantığında kadınsılaştırılan ve marjinalleştirilen) ilişkilerinin yeniden değerlendirilmesini talep ederek erken dönem ekofeminist eleştirilerde ve bakım etiğinde (örneğin Carol Gilligan, 1982³; Carolyn Merchant, 1980) yer bulan fikirler geliştirdiler. Bunu kimlik (eylemin, katılımcılarının kimliği) ve onun adına en avangart sesle kimin konuştuğu ile ilgili bir tartışma izledi. Feminizm ile doğa arasındaki yakınlık koptu. Doğallaştırma bireyleri ataerkil kapitalist düzene ve ona en çok fayda sağlayacak öznellik biçimleri hakkında değişen isteklerine hizmet eden katı şemalara dönüştüren ideolojik stratejiler için bir terim haline gelmeye başladı.

² İngilizce kısa açıklama için bkz. <https://www.diotimafilosofe.it/chi-siamo/presentation-2/>

³ Ç. n. Bu eserin çevirisi için bkz. Gilligan (2017).

1988/89 yıllarında öğrenci grevindeki taleplerimizden biri⁴ feminist ve postyapısalcı felsefenin öğretimi ile ilgili müfredat değişimiydi. Profesörler kurulundan, erkek ve kadınların farklı akıl türlerine sahip olduklarına (ki bu bizi müzakere etmek istediğimiz bu felsefelerin meydan okuduğu evrensel insan aklına yönelik Aydınlanma ideolojisinin karşısında konumlandırıran bir itiraz idi) inanıp inanmadığımıza dair bir soru geldi. Tüm bunların ardından kazancımız lisansüstü öğrencilere bu konularda kendi seminer derslerini açma olanağı tanıyan güvencesiz işler oldu. Frankfurt Okulu eleştirel teorisine ve Michel Foucault'nun çalışmalarına olan ilgim çağdaş feminist eleştirilerle zenginleşti. Judith Butler'ın (erken dönem) çalışmalarını bu eleştirel teoriler ışığında inceleyen doktora tezim de bunu yansıtır (Hauskeller, 2018; 2020). 1990'larda, en azından Avrupa ve Kuzey Amerika'da, feminist tartışmaların odak noktasında gerçekleşen değişimi tasvir edebilmek için bundan yararlanacağım.

Cinsiyet Belası

Cinsiyet Belası (2006 [1992])⁵ hâlâ Butler'ın en bilinen eseridir. Siyaset teorisinde artık bir klasik olan bu eser *kuir teorisinin* de kurucu metinlerinden biri olarak kabul edilir. Butler bu kitabında yeni bir toplumsal cinsiyet politikası ve feminizmde reflektif bir yaklaşım çağrısında bulunur. Bence *Cinsiyet Belası*; Alman ve Frankfurt söylemsel bağlamı üzerindeki büyük etkisinin bir kısmını aşına olduğumuz literatürler ile, örneğin Hegelci ve psikanalitik özne teorileri ve Nietzsche ve Foucault'nun eserlerindeki eleştirel argümanlar ile ilişki kurmasına borçludur. Ama aynı zamanda marjinalleştirilmiş kadınsılığın yeniden değerlendirilmesini savunan ve buna kıymet atfeden bir feminizme karşı sunduğu güçlü itiraza da.

Butler çağdaş teorilere büyük bir ölçüde nüfuz etmiş olan düşünce çerçevesini sorgular ve kimliğin ve doğa/kültür ayrımının yaygın kavramsallaştırmasına karşı temel bir meydan okuma sunar. Öznellik ve siyasî eylemin olasılığı öznelarası ilişkilerde özbenliğin

⁴ Bu talep kademeli eğitim sistemini getiren Bologna Süreci tarafından tetiklenmişti. Buna karşı öğrenci direnişi, benim de mezun olduğum Frankfurt da dahil olmak üzere, birçok Alman üniversitesinde sözlü ancak yıkıcı oldu.

⁵ Ç. n. Bu eserin çevirisi için bkz. Butler (2014).

dengeleyici eylemi olarak teorileştirilir. İnsan öznesi ne verili bir tabiata dayandırılır ne de bireysel bir iradiliğe. Özne toplumsal olarak evrilmiş bir konumdur. Beliren, biçimlenen ve biçimlendiren, kişilerarası anlamda bağımlı bir varoluş biçimine sahip olmakla birlikte eleştirel olarak düşünmeye ve soyutlamaya da muktedirdir.

Kapitalist demokrasilerde özneler olmalıdır ve bu özneler konuşup eylemde bulunmalıdır. Ancak öznenin faillik konumunu kimin, ne zaman ve nasıl alacağı bir iktidar ve tanınma meselesidir. Ataerkil düzen kendisine tabii bir sınıf yaratmanın bir yöntemi olarak cinsiyetlendirir ancak kişi özne olarak, her ne kadar zayıf da olsa, yıkıcı eylemler sergileyebilir. Butler'a göre bu cinsiyetçi hiyerarşiyi ve onu destekleyen heteronormativiteyi teyit eden araçları dağıtmak temel bir yıkıcı eylem niteliğindedir. Kategorilere akışkanlık aracılığıyla sorun çıkarmak yönündeki bu çağrı kadınsılaştırılmış var olma ve yaşama biçimlerinin onaylanmasından ve desteklenmesinden farklı bir stratejidir ve ikilikçi anlayışı reddeder.

Butler'ın çalışmalarının gelişimini geriye dönük yorumlarsak *Cinsiyet Belası* karşımıza cinsiyetlendirilmiş öznenin ve onun arzularının ontojenezine (*ontogenesis*) ilişkin teorilerin eleştirisi yönünde bir adım olarak çıkar. Butler öznelerarasılık ve kişilerarası eylem için yeni bir etik geliştirmeye devam eder. Bu etik karşılıklı bağımlılığın tanınmasına dayanır ve bireyleri başkalarının onay ve güvenine bağımlı, varoluşsal olarak hassas ve kırılgan olarak tasvir eder (Butler, 2005; Hauskeller, 2006). Butler bireysel ve toplumsal ilişkilerin bu kırılganlığını ve ideolojik siyasetin ve şiddet içeren ilişkilerin nasıl felsefi ve psikanalitik teorilere içkin olduğunu anlatır. Artan küreselleşme ve yeni iletişim biçimleri bağlamında modernitenin mağrur ve muktedir bireyi giderek daha ideolojik ve sorunlu olarak belirir. Butler cinsiyetlendirilmiş ve ırksallaştırılmış kimliklerin veya diğer kimliklerin bireye dayatılmasıyla epistemik şiddetin tüm insanlar üzerinde icra edildiğini vurgular.

Foucault (1990 [1976]; 1991 [1975])⁶ düşünce ve meşru bilginin adil ve haklı çıkarılabilir bir ahlakî/politik düzen ile karşılıklı olarak ilişkili, epistemoloji ve siyasetin ayrılmaz şekilde bağlantılı olduğunu göstermişti. Butler ise doğa ile kültür ve cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ikilikçi ayrımların feminizm için verimli bir stratejik işlev görebileceği fikrine karşı çıkmak için, de Beauvoir ve Foucault'dan yararlanır. İkili biyolojik cinsiyet için verili bir doğal temel varsaymak feminist ve kuir teorinin ve aktivizmin yıkmaya çalıştığı ikili heteroseksüel ideolojiyi kaçınılmaz olarak güçlendirir. Biyolojik cinsiyeti doğal bir kimlik olarak bir kez kabul ettiğinizde artık önem arz eden soru toplumsal cinsiyetin biyolojik olanla uyuşup uyuşmadığıdır. Bu sorgu toplumsal cinsiyet kategorilerini düzenlemek adına LGBTQ+ aktivizminin alanını kısıtlar. Sözde doğal gerçeklerin otoritesine başvurarak işleyen daha geniş ataerkil epistemik düzenin etkili bir şekilde yıkılması ve altüst edilmesi için bir alan sunmaz. Butler kimlik kategorilerinin karşılığı olarak algılanan gerçeklikleri doğal olgular olarak mı yoksa doğallaştırılmış normların ortaya koyduğu ürünler olarak mı kabul ettiğimizizin eleştirel toplumsal cinsiyet düşüncesi için önemli olduğunu gösterir.

Butler'ın yöntemi tutarlılık ve farklı bağlamlar için denendiğinde belirli tartışma biçimlerinin çıkarımlarının ve etkilerinin içkin bir eleştirisidir. Soykütüksel yöntem bu eleştirinin ve kullanılan düşünce figürlerinin merkezinde yer alır ancak burada ayrıntılı bir tarihi söylem analizi yoktur. Daha ziyade belirli fikirlerin ve argüman figürlerinin felsefi analizi vardır. *Cinsiyet Belası* cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ikiliğinin doğallaştırılmasını yapılandıran ve taşıyan metafizik varsayımları ele alır. Çağdaş toplumsal cinsiyet teorilerine içkin olan düşünce yapılarının ve varsayımlarının eleştirel bir incelemesidir. Butler bir hareket olarak feminizmin sorunsallaştırmaya çalıştığı kimlikle özdeşleştiğinde ortaya çıkan çelişkilere odaklanır: “Feminist özne, kurtuluşunu kolaylaştıracakı düşünülen siyasi sistemin ta kendisi tarafından söylemsel olarak kurulmuştur” (2006: 3).⁷ Başka bir ifadeyle öznesi Kadın olan

⁶ Ç. n. Bu eserlerin çevirisi için sırasıyla bkz. Foucault (2003) ve Foucault (2001).

⁷ Ç. n. Orijinal pasajın çevirisi için bkz. Butler (2014: 44-45).

feminizm aşmaya çalıştığı baskıcı boyun eğdirme, düşünme ve meşrulaştırma stratejileriyle o kadar hemhaldir ki orada öylece takılıp kalır.

Bu temel argümanı kısaca açmak adına toplumsal cinsiyet kategorisinin feminist teori ve pratiğinde problemlili bir rol oynadığı söylenebilir. Feminizmin kadınlara yönelik baskının toplumsal boyutlarını incelemesine yardımcı olması için ortaya konulan (doğal) “cinsiyet” ile (tarihi/toplumsal) “cinsiyet” arasındaki ayrım *Cinsiyet Belası*'nda parçalarına ayrılır (Butler ve Weed, 2011; Scott, 1986). Toplumsal cinsiyet performatif gündelik bir pratiktir ve toplumsal cinsiyet icraları iktidar hiyerarşilerini istikrara kavuşturmaya ya da sorun çıkararak onları alt üst etmeye neredeyse muktedirdir. Bu açıdan bakıldığında baskıcı iktidar yapılarını devirmek için hegemonik kimlikleri tasvip etmek ne uygun ne de etkili bir yöntemdir. Toplumsal kimliklerin kendileri iktidarın etkileridir ve feminist iddiayı kadınları değersiz öteki haline getiren düşünce mantığına sıkı sıkı yerleştirirler. Feminist cinsiyet/toplumsal cinsiyet tartışması, [feminist] hareketin toplumsal cinsiyete dayalı kimlikler mantığını benimsemesi durumunda, eleştirmeyi amaçladığı iktidarlara teyit etme riskiyle karşılaşır. Katı kimliklerin alt üst edilmesi gerekir (Butler, 2006: 203):

Kimliğin yapıbozumu siyasetin yapıbozumu değildir, daha ziyade kimliğin ifade bulduğu terimlerin kendilerini siyasi kılan bir girişimdir. Bu tür bir eleştiri feminizmin bir kimlik politikası olarak ifade edildiği temelci çerçeveyi tartışmaya yol açıyor. [...] Artık kimlikleri siyasi kıyasın öncülleri olarak sabitlemekten ve siyaseti bir dizi hazıryapım öznenin çıkarlarından türeyen bir dizi pratik olarak kavramaktan vazgeçersek, siyasetin yeni bir biçimlenimi eskisinin enkazından mutlaka doğacaktır. Böylece cinsiyetin ve toplumsal cinsiyetin kültürel biçimlenimleri çoğalabilir ya da daha doğrusu mevcut çoklukları idrak edilir

kültürel hayatı kuran söylemler içinde ifade edilebilir hale gelir, cinsiyetin ikililiğini yalanlayabilir ve esasen gayritabii olduğunu teşhir edebilir.⁸

Biyoloji ve özellikle de evrim teorisinin ideolojik olarak eğilip bükülmüş versiyonu, cinsiyetin yanı sıra doğayı da amaçsallaştırarak, erkek ve kadın cinsiyetlerinin farazi bir karakterini doğallaştırmak için kullanılmıştır. Feminizm de Beauvoir'ı ve feminist felsefe ve bilim tarihinde (örneğin Fausto-Sterling, 2000; Fox-Keller, 1985⁹) gittikçe artan çalışmaları takiben, antropomorfize edilmiş doğa imgelerini reddetmelidir.

Doğa

Doğa ve biyoloji hâlâ sıklıkla üremede ve üretimde maksimum kapasiteye ulaşabilmek için örgütlenmiş olarak tasvir edilir (sanki yaşamın tümü kapitalizmin kurallarını izlemiş gibi) ve ürün vermeyen yahut net kazanç sağlamayan tüm özellikler göz ardı edilir. Doğa, suretleri ve türleri düzenlemeye devam eder. Dik başlılığı, insan aklının bulmak istediği türden düzenlerle (biyolojik cinsiyetin veya erotik arzuların bağlantılı ikilikleri gibi) uyumsuzdur. Eleştirel teoriden, Foucault'dan ve ekofeminist eleştirilerden (Merchant, 1980) hareketle doğanın, insan bilimleri ve teknolojileri tarafından henüz kontrol altına alınamayan, değişen bir anlamı olduğunu ileri sürdüm (Hauskeller, 2003). Ama her ne kadar doğa sözcüğünü kontrol edemediğimiz ya da etmediğimiz fenomenler için kullanmak yaygınsa da bu olumsuz tanım, bu ve bunun gibi tanımların zorunlu olarak içerdiği sömürü potansiyeline dikkat çekmiyor. Merchant'ın ve Plumwood'un gibi feminist ve dekolonyal çalışmalar baskı ve değersizleştirmenin olumlu niteleme ve tanımlama eksikliğinden beslendiğini vurgularlar. İçinde yaşadığımız ekolojik felaket çağında eleştiriye bir yön ve kesinlik kazandırabilmek için ikili olumsuz tanımlara karşı mücadele etmemiz önemlidir.

⁸ Ç. n. Orijinal pasajın çevirisi için bkz. Butler (2014: 241).

⁹ Ç. n. Bu eserin çevirisi için bkz. Fox-Keller (2007).

Feminist düşünce, kız çocuklarının yetiştirilme biçimlerini ve kadınların cinsiyete dayalı beklentilerin dar sınırları içinde sürdürdükleri yaşama biçimlerini meşrulaştıran sosyobiyojik ideolojiyi çürütmek adına, doğa olarak anlaşılan biyolojinin bizleri toplum ve kültürle bağlantılı olarak nasıl belirleyebileceğini araştırmıştır. Bugün birçok farklı feminizme sahibiz ve translar üzerine ve hangi tür trans kadınların tam anlamıyla kadın olarak kabul edilmesi gerektiği üzerine hararetli bir tartışma yaşıyoruz. Bu tartışmalardaki en katı taraflar hiç şüphesiz sosyal medyanın entelektüellikten yoksun aceleciliği ile desteklenmektedir. Yine de birçok akademisyen bu tartışmalara katılmakta ve zaman zaman kusurlu bulunan bir feminist dijital nefret söyleminden ve dayanışma eksikliğinden nasibini almaktadır. Feminist dayanışma bu gibi zamanlarda tekrar tekrar hatırlamamız ve yeniden ifade etmemiz gereken bir anahtar kavramdır.

Cinsiyet Belası'nın yayımlanmasından bu yana feminizm içinde birçok büyük gelişme yaşandı. Geriye dönüp baktığımda artarak çoğalan kimliklere odaklanmaktan kaynaklanan bir müphemlik görüyorum. Bir yandan baskıcı toplumsal cinsiyet uygulamalarına karşı savaşmak ve LGBTQ+ bireyler adına hukuki ve toplumsal eşitlik mücadelesi vermek feminizm için önem taşımaktadır. Birkaç ülkenin hukuki eşitliği tanınması gibi birtakım pozitif toplumsal değişiklikler meydana gelmiştir (örneğin lezbiyen ve gey evliliklerinin yasal hale getirilmesi, eşcinsel çiftlerin evlat edinebilmeleri ve yasal olarak cinsiyet ve/ya toplumsal cinsiyet değişimine imkân tanınması gibi). Tüm bunlarla eş zamanlı olarak Birleşik Krallık'ta ve Avrupa'da (ve muhtemelen başka yerlerde de) akışkan kimlikler ve cinsiyet ve toplumsal cinsiyeti yaşamanın farklı yolları gençler arasında çok daha fazla kabul görmektedir. Butler gibi eleştirel feministler; toplumsal cinsiyete dayalı ve arzu temelli kimliklerin nasıl yerleşik iktidar hiyerarşisine hizmet eden, şiddet temelli kimlik oluşum yapılarının içinde geliştiğine ve bu yapıların nasıl değişen form ve kesişimlerde tabii kıldıklarına ve güçsüzleştirdiklerine dair kavrayışımızı geliştirdiler.

Öte yandan mevcut kimlik söylemlerinin öneminin merkezinde tamamen iktidar yapılarını yıkmak olduğunu söyleyemeyiz. Bazıları yeterince feminist görünmeyen görüşleri

için diğer feministlere saldırarak yargı pozisyonları oluşturmayı hedeflemektedir: Morrison'un eleştirisinin feminizm içinde kendi kendini yok eden ters yüz edilmiş hali. Bu, tanınma ve toplumsal tutumdaki değişiklikler için verilen mücadelenin ancak kısmen başarılı olduğu ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin feminizmin ve insan haklarının güçlü bir şekilde geri tepmesiyle arttığı bir zamanda dayanışmanın olmaması sebebiyle sorunludur.

Dayanışma

Simone de Beauvoir'ın toplumun, kültürün, zamanın ve de ideolojinin ötesinde var olan bir Kadın özü arayışına hem ontolojik hem de epistemik anlamda açıkça verdiği “Hayır” yanıtı çağdaş düşüncenin ana hattını oluşturur. De Beauvoir (1993: 281) *İkinci Cinsiyet*'te şu meşhur cümlelere yer vermiştir:

İnsan kadın doğmaz; sonradan olur. İnsan dışısının toplum içerisindeki görünüşünü belirleyen biyolojik, ruhsal ve iktisadi bir yazgı yoktur; erkekle kadını erkek denen iğdiş edilmiş cins arasındaki bu ürünü yaratan uygarlığın tümüdür.¹⁰

Kadının ortaya çıkışını tasvir ederken kullandığı dil incelikten yoksun görünebilir. De Beauvoir ve sonraki feministlerin kendi feminize edilme deneyimlerine ilişkin analizlerinde “iğdiş edilmiş kadınlık” üzerine geliştirdikleri fenomenolojik inceleme de kurumsal ve ideolojik cinsiyetlendirme mekanizmalarına ilişkin erişebildikleri veriler de sadece beyaz burjuva kadınlara özgü olmakla eleştirilmiştir. Bu önyargı eleştirisi hem adildir hem de yanlış yönlendirilmiştir. Germain Greer *İğdiş Edilmiş Kadın*'da (1970)¹¹ ve Iris Marion Young (1980) da beden ve zihin olarak kısıtlı olacak biçimde yetiştirilmiş ve aşkınlık için çabalamak yerine içkin olanla sınırlandırılmış bazı kız çocuklarına yönelik analizinde kendi deneyimlerini dile getirmiş ve birçok kadının hislerinin belli boyutlarıyla yüzleşmesine ve onları ifade etmesine yardımcı olmuştur. Beyaz burjuva kadınların üstlendiği bu tür özdeşimsel fenomenolojik

¹⁰ Ç. n. Orijinal pasajın çevirisi için bkz. de Beauvoir (1970 [1993]: 231).

¹¹ Ç. n. Bu eserin çevirisi için bkz. Greer (1996).

analizler bundan ibarettir aslında: bu kadınların deneyimleriyle sınırlıdır. Dile getirdikleri zorluklar ve kısıtlamalar, feminist aktivizm için diğer insanların kendi deneyimledikleri baskıya ilişkin sorgulamalarından daha az gerçek ya da meşru temalar değildirlir. Adaletsizlik bu beyaz burjuva kadınların araştırmak, kitap yazmak, yayıncı ve etkili takipçi bulmak konusunda deneyimleyebilecekleri erişim ayrıcalığında yatar. Çok konuşulan *Kadınlar, Irk ve Sınıftan* (Davis, 1983)¹² bu yana koşulların çeşitliliğine ve fail özne konumlarına erişimde yaşanan adaletsizliklere ilişkin farkındalık artmıştır.¹³

Kapsayıcılık ve kadınların ve marjinalleştirilmiş kişilerin durum ve ihtiyaçlarındaki çeşitliliği fark etmenin önemi bell hooks'un çalışmalarının merkezinde yer alır. hooks farklı feminizmler arasında özne kimliği üzerinde süregelen mücadeleleri geçersiz kılabilecek bir dayanışma etiği dile getirir. *Feminizm Herkes İçindir* eserinde feminist düşüncenin, toplumsal cinsiyet kimliği konuları baskın hale gelmeden önceki yakın tarihini özetlemiştir:

70'li yıllar boyunca feminist düşünce ve teorinin üretimi kolektif bir çalışmaydı; kadınlar sürekli diyalog içindeydi, fikirler üzerine konuşuyor, paradigmalarını sınıyor, yeniden şekillendiriyorlardı. Aslında, siyah kadınlar ve diğer renkli kadınlar ırksal önyargılar meselesini feminist düşünceyi şekillendiren bir faktör olarak tartışmaya açtıklarında, imtiyazlı sınıftan gelen kadınların hakiki kadın deneyimiyle özdeşleştirdikleri birçok şeyin hatalı olabileceği görüşü önceleri dirençle karşılandı. Fakat zamanla feminist teori de değişti. Her ne kadar birçok beyaz kadın önyargılarını kabul etmiş fakat zahmet edip bunları yeniden düşünmemişse de bu önemli bir değişimdi. 80'lerin sonlarında, birçok feminist akademisyen ırk ve sınıf farklılığına dair bir farkındalık sergiliyordu. Feminist harekete ve feminist dayanışmaya samimiyetle bağlı olan kadın akademisyenler,

¹² Ç. n. Bu eserin çevirisi için bkz. Davis (2019).

¹³ I. M. Young (2007; 2011) da daha sonra adalet, politika ve vatandaşlık konularına odaklanmıştır.

kadınların çoğunun yaşadığı gerçeklikleri ortaya koyacak bir teori oluşturma konusunda istekliydi (hooks, 2000: 21-22).¹⁴

Bu, kanunların ve toplumsal görüşün ikilikçi olmayan cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve arzu kimliklerine daha açık hale gelmesinden önce yazılmıştı. “Kadınların çoğu” ifadesindeki muğlaklığı sınıflı toplumlarda toplumsal sınıfın cinsiyetlendirdiği, ırksallaştırdığı ve de marjinalleştirdiği farklılıkların onaylanması ile ilgili olarak yorumluyorum. O halde tüm kadınlar arasında var olan ve tüm kadınlarla kurulan dayanışma, farklılığın ve empatinin tanınmasına dayalı kesişimsel teoriyi geliştirmek anlamına gelir. Bu anlayışa göre bir özne olarak Kadın'dan bahsettiğimizde, ataerkil ayrımcılığın tahayyül edilen yaratımına atıfta bulunmakta ve ondan ayrırmakta fayda sağlayan, çok yönlü ve çeşitli bir varlığı kastederiz.

Tarihsel bir perspektiften bakıldığında kimin feminist olduğunu iddia edebileceği ve bu itibarla konuşabileceği konusunda süregelen ateşli tartışmalar problemlidir. Heteroseksist ikiliklerin ve cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ikiliğinin felsefi yapı-sökümleri feminizmdeki mevcut kimlik politikası krizine kavramsal olarak katkıda bulunmuştur. Akışkan, ikili veya ikili olmayan yaşam ve varlık biçimlerinin çokluğu tek bir üst kimliğin parçası olan bir tek nominal kategoriye sığdırılmıştır: Kadın.

Bu üst kimliğin söylemde yaratılması feminizm için başa dönmek anlamına gelmez. Pek çok ülke kadınlar için hak ve görev eşitliğini hukuken resmileştirdi (her ne kadar pratikte farkındalık eksik olsa da ve bu farkındalığın en iyi haliyle kazanıldığı yer toplumsal ayrımcılığın kesişimsel yapılarından hiç etkilenmeyen kadın alanları olsa da). Sorun şu ki kadın (aynı zamanda erkek de) farklı türde ve biçimde baskılar deneyimlemektedir. Bunlardan bazıları cinsiyetle daha doğrudan ilişkili iken (doğum kontrol politikaları, tıbbi araştırmalarda kadın bedeninin tanınması, interseks yenidoğanlarda görsel olarak uyumlu cinsel organ yapımı için uygulanan zorunlu ameliyatlar gibi) diğerleri toplumsal cinsiyetle daha doğrudan

¹⁴ Ç. n. Orijinal pasajın çevirisi için bkz. hooks (2017: 35).

alakalıdır (cinsel istismar ve şiddet, güzellik normları ve itaatkarlık). Homoerotik arzu ve trans kimlikler bu gibi beden türlerini ya da bu tür bedenlerin kendilerinin olduğunu reddeder görünmekte ve böylece Batı Aydınlanma düşüncesinin temelini oluşturan cinselleştirilmiş ve de cinsiyetlendirilmiş doğa ideolojisini doğrudan ihlal etmektedir.

Ekofeminizm ve Dekolonyal Yaklaşımlar

Kadın'ın (bu kategori ne kadar geniş ve kapsayıcı olursa olsun) içe bakışıyla karşılaştığım ilk çalışma olan yukarıda değindiğim *Cinsiyet Belası*'ndaki feminist söylemi genel baskıcı yapıların ve onları taşıyan epistemik ikiliklerin eleştirileri ile karşılaştırdığımda beni rahatsız eden bir şey daha var. Tartışmanın doğallaştırıcı figürlerinin döngüsellliğini açıklayan ve bu figürlerin feministlerin yıkmak istediği iktidar düzenini kaçınılmaz olarak ayakta tuttuklarını gösteren bir eleştiri bu. Toplumsal cinsiyet ve arzuların dar ve katılaşmış kavrayışlarını sıvılaştırmaya yönelmiş geniş bir feminist tartışma mevcut. Bu hareket dahilinde genç nesil küreselleşen kapitalist düzene ve onun ataerkil ve paternalist baskı pratiklerine yönelik feminist politik eleştirilerden uzaklaşmış durumda. İkiliklerin sistematik eleştirisi odağını akışkan bedenlerin, cinsiyetlerin, toplumsal cinsiyetlerin ve de arzuların kabul görmesini sağlamakla sınırlandırdı. Birey ve her bireyin toplumsal kimlik açısından ne kadar farklı ve özel olduğu ön plana çıkarıldı ve ana tema haline getirildi. Bu birkaç yerde politik ve yasal değişikliklerin yapılmasına yardımcı oldu.

Ezoterik ve dağınık olarak marjinalleştirilen farklı cinsiyet ve arzu kimlikleri için yasal ve toplumsal tanınma elde etme vurgusu Batı medeniyetinin bariz bir özelliği olan hegemonik akıl yürütme biçiminin baskınlığına yönelik temel bir eleştiridir. Bu eleştirilerin örnekleri olarak benim en çok aşına olduğum söylemler Carolyn Merchant'ın (1980) *Doğanın Ölümü: Kadınlar, Ekoloji ve Bilimsel Devrim* (*The Death of Nature: Women, Ecology, and the Scientific Revolution*) adlı kitabında, Carol Gilligan'ın (1982) bakım etiğinin temellerini

oluşturan etkili kitabı *Kadının Farklı Sesi: Psikolojik Kuram ve Kadının Gelişimi*'nde¹⁵ ve Val Plumwood'un (1993) *Feminizm ve Doğaya Hükmetmek*¹⁶ kitabında ortaya koyduğu dekolonyal eleştirel teoride bulunabilir. Bu kitaplar hiyerarşik ikilikçi düşünme biçimlerinin insanları güçsüz hale getirmek ve evreni üstün ve aşağı olmak üzere ikiye bölmek için farklılıkları nasıl işlevselleştirdiğini gösterir. Dişi ve dişil, hayvanlar ve hayvanlık, özel, beden ve fiziki madde, duygu, ihtiyaç ve üreme nasıl ötekileştirilmişse doğa da onlar gibi ve onlar biçiminde ötekileştirilmiştir. Plumwood bunları ve başka kavramları doğa/insan ayrımındaki öğeler olarak sıralar. “Birbirini kuvvetlendiren, arabağlantılı ikicilikler kümesi Batı kültürüne nüfuz ederek bu kültürün tüm kavramsal sistemini boydan boya kateden bir fay hattı oluşturur” (1993: 42-43).¹⁷

Butler, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ikiliğinin temelini oluşturan heteronormatif ideolojiyi ve metafiziği tümüyle eleştirmiştir. İkiliklerin performatif bozma eylemleri yoluyla sık sık alt üst edilmesi olarak önerilen çözüm, geriye dönüp bakıldığında kısmen başarılı olsa da LGBTQ+ alanında eleştirel söylemlerin müstakil aktivist gruplara ayrılmasını hızlandırmıştır. Plumwood Butler'ın önerdiği alt üst etme yöntemini, yani parodiyi, üretilen yeni kimliklerin “bağımsız olmadığını” ileri sürerek yetersiz bulur. Bu kimlikler “hâlâ aslen kökenleri sömürgecilik sorunsalında yatan parodi nesnelere göre tanımlanmaktadır” (a.g.e.: 63) ¹⁸. Karşılaştırıldıkları ve karşı çıktıkları fikirlerle halen bağlantılı kimlikler artarak ortaya çıkarsa o zaman pek bir şey kazanılmamış, hatta bir şeyler kaybedilmiş gibi görünebilir- ikilikçi iktidar yapılarında marjinalleştirilenler için ortak bir anlatının kaybedilmesi gibi.

Toplumsal cinsiyetin dar şemasına sıkışıp kalmak herkesi baskı altına almaktadır. Adalet amaçlı bir eleştirel teori ve politik aktivizm olarak feminizm herkes içindir (hooks, 2000). İstismarcı erkeklere (özellikle de iktidardakilere) ve onların şiddet içeren erkeklik

¹⁵ Ç. n. bkz. Dipnot 3.

¹⁶ Ç. n. Bu eserin çevirisi için bkz. Plumwood (2017).

¹⁷ Ç.n. Orijinal pasajın çevirisi için bkz. Plumwood (2017: 65)

¹⁸ Ç.n. Orijinal pasajın çevirisi için bkz. Plumwood (2017: 92)

fikirlerine (Kimmel, 1998) karşı halkın öfkesi ara sıra gaddarlıkla neticelenebiliyor. Gerçek bir toplumsal değişim, birçok feministin de ileri sürdüğü gibi, erkekler de dahil olmak üzere herkes için bir projedir (Digby, 1998). Bazı aktivistlerin çitayı giderek yükselttikleri kimin feminist olduğunu iddia edebileceği sorusu hiç bir zaman birleştirici bir strateji olmamıştır çünkü gerçek feminizm birtakım seçilmemiş katılımcıların uygun olmadığına karar verildiği bir kulüp haline gelirse o [feminizm], kolonyal ikilikçi düşünceden uzaklaşmak yerine sadece iktidarı tersine çevirmiş olur.

Sonuç

Doğallaştırmanın problematize edilmesi ekofeminizme ve farklılık feminizmine karşı birtakım çekinceleri de beraberinde getirdi. Kolonyal mantıktan kurtulabilmemiz için farklılıkla nasıl ilişki kuracağımızı yeniden düşünmeli ve marjinalleştirilmiş olanın (değişken kavramlar, insanlar ve doğayla ilişkili varlıklar, nesneleştirilmişler, edilgenler ve dişiller, yerli ve hayvansılar) değerini yeniden değerlendirmeliyiz. Aydınlanmış, kapitalist düzenin doğal çevreyle olan çarpık ve sömürücü ilişkisini yeniden ele almalıyız. Hegemonik söylemlerde karşımıza çıkan doğallaştırma reddetmemiz gereken retorik bir strateji olsa da doğanın genellikle tartışmalı bir tarafı yoktur. Öyle olduğunu varsaymak demek tüketim kapitalizminin ve doğal çevreye ve gezegendeki yaşama, yaşama biçimimizle ve toplumsal düzenimizle verdiğimiz zararı uzun zamandır reddeden ve sıradanlaştıran güçlerin ekmeğine yağ sürmek demektir. Mevcut küresel ısınma krizi ve bunun genel olarak yaşam üzerindeki etkileri, ama özellikle de yerli halklar, hayvanlar ve bitkiler dahil olmak üzere yoksul ve güçsüzler üzerindeki etkileri, bizi Plumwood'un önerdiği gibi ikilikleri yeniden düşünmeye sevk etmelidir. Dayanışma ve dekolonizasyon yaklaşımı geliştiriliyor (örneğin Mohanty, 2003¹⁹). Bakım etiği gittikçe küresel bir yaklaşım halini alıyor ve farklı feminist bağlamlarda müzakere ediliyor (Hauskeller, 2020). Dekolonyal ve postkolonyal feminist düşüncede doğa ve çevre ile olan ilişkiyi yeniden düşünmeye yönelik, ontolojik yönelime cevap niteliği taşıyan, güçlü bir

¹⁹ Ç. n. Bu eserin çevirisi için bkz. Mohanty (2009).

dürtü var (Plumwood, 2003; Roothaan, 2019). Şu anda dayanışmayı yeniden canlandırmamız ve dayanışmayı fiiliyata geçirmemiz gerektiğini düşünüyorum. Aynı zamanda hem kişilerarası hem de insanın varlık alanının ötesindeki karşılıklı ilişkilerin diyalektiğine, yaşamlar ve yaşam biçimleri arasındaki karşılıklı bağımlılıklara dair bir kavrayış sağlayan feminist düşünce geleneklerini yeniden canlandırmak ve dahi onların ötesine geçmek için küresel bir bakış açısı edinmemiz gerektiğine inanıyorum.

Teşekkür

Feminist felsefedeki son gelişmeler hakkında şahsi düşüncelerimi içeren bu makaleyi yazmam için beni teşvik eden Güler Cansu Ağören'e ve yazımın çevirisi üzerinde çalışarak değerli katkılar sunan dergi ekibine teşekkürlerimi sunuyorum. Makalenin ilk taslağını okuyup değerli geri bildirimlerde bulunan Dr. Taline Artinian, Dr. Ann-Sophie Barwich ve Clara Hick'e (M.A.) minnettarım. Ayrıca, makalenin İngilizce'den Türkçe'ye çevirisini yapan doktora öğrencim Ahmet Karakaya'ya teşekkürü bir borç biliyorum.

KAYNAKÇA

Butler, J. (2005) *Giving an Account of Yourself: A Critique of Ethical Violence*. 1. baskı. New York: Fordham University Press.

Butler, J. (2006 [1992]) *Gender Trouble*. 3. Baskı. New York ve Londra: Routledge Classics.

Butler, J. (2014) *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. Çev. B. Ertür. İstanbul: Metis.

Butler, J. & Weed, E. haz. (2011) *The Question of Gender: Joan W. Scott's Critical Feminism*. 1. baskı. Indiana: Indiana University Press.

Davis, A. Y. (1983) *Women Race & Class*. New York: Random House.

Davis, A. Y. (2019) *Kadınlar, Irk ve Sınıf*. Çev. S. Arıt. Ankara: Heretik.

de Beauvoir, S. (1970 [1993]) *İkinci Cins: Genç Kızlık Çağı*. Çev. B. Onaran. 7. baskı. İstanbul: Payel.

de Beauvoir, S. (1993 [1949]) *The Second Sex*. Çev. H. M. Pashley. 1. baskı. Londra: Everyman's Library.

Digby, T. (1998) *Men Doing Feminism*. New York, Londra: Routledge.

Fausto-Sterling, A. (2000) *Sexing the Body: Gender Politics and the Construction of Sexuality*. 1. basım. New York: Basic Books.

Fox-Keller, E. (1985) *Reflections on Gender and Science*. Londra: Yale University Press.

Fox-Keller, E. (2007) *Toplumsal Cinsiyet ve Bilim Üzerine Düşünceler*. Çev. F. B. Aydar. 1. basım. İstanbul: Metis.

Foucault, M. (1990 [1976]) *The History of Sexuality, Volume 1: The Will to Knowledge*. Londra: Penguin Books.

Foucault, M. (1991 [1975]) *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. Londra: Penguin Books.

Foucault, M. (2001) *Hapishanenin Doğuşu*. Çev. M. A. Kılıçbay. Ankara: İmge Yayınevi.

Foucault, M. (2003) *Cinselliğin Tarihi*. Çev. H. U. Tanrıöven. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Fraser, N. (2009) Feminism, Capitalism, and the Cunning of History. *New Left Review*, 56: 97-117.

Gilligan, C. (1982) *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Gilligan, C. (2017) *Kadının Farklı Sesi: Psikolojik Kuram ve Kadının Gelişimi*. Çev. D. Dinçer, F. Arısan & M. Elma. İstanbul: Pinhan.

Greer, G. (1970) *The Female Eunuch*. Londra: MacGibbon & Kee.

Greer, G. (1996) *İğdiş Edilmiş Kadın*. Çev. M. Bayatlı. İstanbul: Pencere Yayınları.

Hauskeller, C. (2000) *Das paradoxe Subjekt: Unterwerfung und Widerstand bei Judith Butler und Michel Foucault*. Tübingen: Edition Diskord.

Hauskeller, C. (2003) Natur als Grenzbegriff kultureller Machbarkeit. Höll, O. ve Maurer, M. haz. *Natur als Politikum* içinde. Wien: RLI-Verlag: 175-94.

Hauskeller, C. (2006) Konzeptionen von Subjekt: Die Frage nach dem Körper in der Ethik. Haker, H. ve Konnertz, U. haz. *Ethik, Geschlecht, Wissenschaft* içinde. Paderborn: Mentis Publishers: 43-61.

Hauskeller, C. (2018) Judith Butler, Das Unbehagen der Geschlechter. Brocker, M. haz. *Geschichte des politischen Denkens Das 20. Jahrhundert* içinde. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag: 741-56.

Hauskeller, C. (2020) Care Ethics and Care Contexts: Contributions from Feminist Philosophy. *East Asian Science, Technology and Society*, 14(1): 153-161. DOI: [10.1215/18752160-8234663](https://doi.org/10.1215/18752160-8234663).

hooks, b. (1986) Sisterhood: Political Solidarity Between Women. *Feminist Review*, 23: 125-38.

hooks, b. (2000) *Feminism is for Everybody; Passionate Politics*. Cambridge (MA): South End Press.

hooks, b. (2017) *Feminizm Herkes İçindir: Tutkulu Politika*. Çev. A. K. Saysel & E. Aşan. İstanbul: bgst.

Kimmel (1998) Who's Afraid of Men Doing Feminism. Digby, T. haz. *Men Doing Feminism* içinde. New York, Londra: Routledge: 58-68.

Maihofer, A. (1995) *Geschlecht als Existenzweise: Macht, Moral, Recht und Geschlechterdifferenz*. Frankfurt: Helmer.

Merchant, C. T. (1980) *The Death of Nature: Women, Ecology, and the Scientific Revolution*. New York: HarperCollins.

Mohanty, C. T. (2003) *Feminism without Borders: Decolonizing Theory, Practicing Solidarity*. Durham, NC: Duke University Press.

Mohanty, C. T. (2009) *Sınır Tanımayan Feminizm: Teoriyi Sömürgeleştirmekten Kurtarmak, Dayanışmayı Örmek*. Çev. H. P. Şenoğuz. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Plumwood, V. (1993) *Feminism and the Mastery of Nature*. Londra, New York: Routledge.

Plumwood, V. (2003) Decolonizing Relationships with Nature. Adams, W. A. & Mulligan, M. haz. *Decolonizing Nature: Strategies for Conservation in a Post-colonized Era* içinde. Londra ve Stearling, V.A.: Earthscan Publications: 51-78.

Plumwood, V. (2017) *Feminizm ve Doğaya Hükmetmek*. Çev. B. Ertür. İstanbul: Metis.

Roothaan, A. (2019) Indigenous, Modern and Postcolonial Relations to Nature: Negotiating the Environment. New York and Abingdon: Routledge.

Scott, J. (1986) Gender: A Useful Category of Historical Analysis. *The American Historical Review*, 91(5): 1053-75.

Young, I. M. (1980) Throwing Like a Girl: A Phenomenology of Feminine Body Comportment Motility and Spatiality. *Human Studies*, 3(2): 137-56.

Young, I. M. (2007) *Global Challenges: War, Self-Determination and Responsibility for Justice*. Cambridge: Polity Press.

Young, I. M. (2011) *Responsibility for Justice*. Oxford: Oxford University Press.